

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
(бакалавра)

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ
ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СЕПАРАЦІЇ»**

Виконала: студентка 4 курсу
Ps1-B20z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Співаковська Вікторія Олегівна

Керівник:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
загальної та практичної психології

Рецензент:
Гончарук Наталія Миколаївна,
доктор психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СЕПАРАЦІЇ	7
1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми емоцій та психоемоційних станів	7
1.2. Психоемоційні стани особистості як об'єкт та предмет психологічного дослідження	14
Висновки до першого розділу	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СЕПАРАЦІЇ ВІД БАТЬКІВ	21
2.1. Організація і методи дослідження	21
2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження	25
Висновки до другого розділу	42
РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЯ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ В УМОВАХ СЕПАРАЦІЇ	46
3.1. Корекційна програма регуляції психоемоційних станів особистості в умовах сепарації	46
3.2. Загальні рекомендації щодо успішного сепаративного процесу	60
Висновки до третього розділу	64
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема вивчення емоційних переживань та почуттів людини, які виражають її духовні потреби та устремління, ставлення до себе й до довкілля завжди привертала увагу вчених. Предметом дискусійних обговорень учених є вплив емоційних форм на становлення та розвиток особистості, забезпечення вільного функціонування та життєдіяльності у соціумі. Однак, аналіз наукової літератури свідчить про те, що сучасний стан досліджень емоційної сфери характеризується звуженням проблематики в сенсі тлумачень емоційних переживань на рівні теоретико-методологічного вивчення, оскільки у науковому обігу відсутні єдині параметри щодо їх тлумачень. Наукові положення про емоції та форми їх переживань з'ясовували О. Винославська, О. Бреусенко-Кузнєцов, В. Зливков, особистісні утворення – І. Бех, В. Вілюнас, Б. Додонов, П. Симонов; розвиток в онтогенезі – Л. Божович, О. Запорожець, О. Кононко, А. Кошелева, С. Кузікова; вид психічного відображення – Ф. Василюк, Г. Костюк, К. Кутер, К. Максименко, С. Максименко, Л. Сердюк, Т. Яценко; зв'язок емоцій з іншими психічними процесами та станами – О. Бодальов, Б. Додонов, В. Лабунська, В. Мясищев, Я. Рейковський, К. Роджерс, Л. Фестінгер; вікову диференціацію – О. Кононко, С. Максименко; розвиток здатності керувати емоціями – К. Саарні, формування емоційної культури – П. Єлисєєва, Л. Кондрашова, Л. Соколова, Л. Стрелкова тощо.

Об'єкт дослідження – психоемоційні стани особистості в умовах сепарації.

Предмет – психологічні засади психоемоційних станів особистості в умовах сепарації.

Мета дослідження полягає у визначенні психологічних засад психоемоційних станів особистості в умовах сепарації.

Відповідно до предмета, мети визначено такі **завдання дослідження**:

1) проаналізувати проблему психологічних засад психоемоційних станів особистості в умовах сепарації в психологічній літературі; 2) вивчити психоемоційні стани особистості в умовах сепарації; 3) дослідити особливості психологічних засад психоемоційних станів особистості в умовах сепарації за допомогою психодіагностичних методик; 4) розробити корекційну програму регуляції психоемоційних станів особистості в умовах сепарації.

Теоретико-методологічну основу нашого дослідження склали роботи з дослідження переживання (Ф. Василюк, Г. Костюк, В. Лебединський, С. Рубінштейн, Г. Шингаров); відношення (С. Максименко, В. Мясіщев, П. Якобсон); відображення (В. Вілюнас, Л. Веккер, Л. Сердюк, Г. Фортунатов), емоцій (диференціацію емоцій здійснено у працях П. Анохіна, В. Вілюнаса, К. Ізарда, П. Екмана, О. Леонтєва, П. Сімонов та ін.).

Методи і методики дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано теоретичні методи: аналіз, осмислення й узагальнення філософської, культурологічної та психологічної літератури з проблеми дослідження; емпіричні методи: спостереження, психодіагностичні методи та методики: методика дослідження психологічної сепарації від батьків в юнацькому віці Дж. Хофмана (адаптація А. Широка); методика самооцінки емоційного стану Уессмана-Рікса; опитувальник дитяче-батьківських емоційних взаємовідносин (ОДБЕВ) Є.І. Захарової; методика «Стратегії сімейного виховання» С.С. Степанова в модифікації І. І. Махоніної.

База дослідження. Дослідження особливостей прояву емоційних станів в умовах сепарації проведено впродовж січня-березня 2024 року на базі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Вибірку дослідження склали студенти 1 та 2 курсу, загальна чисельність яких склала 53 особи: з них 6 хлопців та 47 дівчат, а також їхні батьки.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що узагальнено дані про емоції та психоемоційні стани, а також розкрито особливості розвитку зрілості особистості, здійснення гармонійного, завершеного

переходу від дитячої позиції до позиції дорослого, навіщо людина і робить сепарацію – поступово формує відокремленість себе від батьківської сім'ї і готує свою особистість до самостійного життя та самоствердження.

Практичне значення роботи. Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що вони розширяють, доповняють та відкорегують уявлення про особливості студентства, проблеми адаптації студентів до нових умов, пов'язаних із вступом до закладу вищої освіти та зміною місця проживання, і у відповідності з цим упорядковують зміст виховної та соціальної роботи з «групами ризику» – першокурсниками, що проживають у гуртожитках, орендують квартиру, які здійснили сепарацію від батьків. Розроблена нами корекційна програма дозволить врегулювати психоемоційні стани особистості в умовах сепарації. Звідси, сформульовані нами рекомендації для батьків та дітей можуть бути застосовані в рамках профілактичної роботи для успішного сепаративного процесу, а в деяких випадках і в рамках психотерапевтичної роботи над дитяче-батьківськими стосунками.

Апробація та впровадження результатів. Результати проведеного дослідження доповідалися автором та отримали схвалення на таких міжнародних конференціях: на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» на пошану професора А.І. Шинкарюка (26 жовтня 2023 р., м. Кам'янець-Подільський), на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 17 листопада 2023 р.), на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 15 лютого 2024 р.), на XII Міжнародній науково-практичній конференції «*Modern education - accessibility, quality, recognition and problems*» (March 25-27, 2024, Helsinki, Finland), на XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми

психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2024 р.) та знайшли своє відображення у публікації автора.

Публікації.

Співаковська В.О., Онуфрієва Л.А. До проблеми емоцій та психоемоційних станів особистості. *Modern education - accessibility, quality, recognition and problems: Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference, March 25-27, 2024, Helsinki, Finland.* 258 p. / P. 220–223. ISBN – 9-789-40372-373-0

URL: <https://eu-conf.com/en/events/modern-education-accessibility-quality-recognition-and-problems/>

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 71 сторінці. Робота містить 12 таблиць.

ВИСНОВКИ

Нами було проведений психологічний аналіз психоемоційних станів особистості в умовах сепарації. Дуже багато моментів було встановлено в ході як теоретичного так і практичного аналізу. Перш за все, це зумовлено тим, що наша вибірка складалась як із студентів 1 та 2 курсів, так і в дослідженні взяли участь їх батьки.

Розвиток суспільства проходить через поступову зміну поколінь, кожне з яких, знаходячи зрілість, а значить і можливість нести на собі основний тягар виробничих завдань, привносить щось своє до того чи іншого історичного періоду. І те, яким буде суспільство в майбутньому, залежить від молодого покоління, до якого належить соціальна група, що має особливе значення, об'єднана спільною метою з отримання спеціалізованих знань, яка є «резервом інтелігенції» – студентство. Дана спільність відіграє найважливішу роль для прогресу суспільства в цілому, оскільки стоїть на шляху передачі накопиченого багатьма поколіннями досвіду, засвоює знання для подальшого їх застосування на практиці, відкрита для нових видів діяльності, інновацій у науці та виробництві. Студентство можна розглядати як перехідний етап між періодами дитинства та дорослості, при цьому на відміну від молоді, яка починає свій професійний шлях відразу після школи, студенти перебувають у стані часткової залежності від батьків, які підтримують їх у період навчання, коли основні сили та час йдуть на освоєння майбутньої професії. Поступовість формування незалежності від батьків дозволяє більш докладно на цій групі вивчити процес сепарації дітей, що дорослішають, від батьків. Багато вчених вважали значним чинником розвитку зрілості особистості здійснення гармонійного, завершеного переходу від дитячої позиції до позиції дорослого, навіщо людина і робить сепарацію – поступово формує відокремленість себе від батьківської сім'ї і готує свою особистість до самостійного життя. Сепарація від батьків у студентів відбувається в різних планах – внутрішньому, психологічному, що відображається у формулюванні власних уявлень про значущі сторони

реальності, формуванні незалежності від батьківських оцінок, можливості самостійно приймати рішення, та зовнішньому – як безпосереднє фізичне відділення від батьків, яке здійснюється з причини вступу до закладу вищої освіти.

За результатами емпіричного дослідження психоемоційних станів особистості в умовах сепарації у нас склалася така ситуація. Перш за все потрібно було побачити загальну картину особливостей дослідження психологічної сепарації від батьків в юнацькому віці. В цьому нам допомогла методика Дж. Хофмана (адаптація А. Широка). За всіма шкалами методики респонденти мають в основному середні показники. Це свідчить про те, що процес психологічної сепарації від матері проходить доволі продуктивно. Лише незначна кількість опитаних залежить від матері в своїх планах, емоціях, думках, поведінці. Також видно, що емоційна незалежність та незалежність у ставленнях найбільш вдало проходить процес сепарації. Маємо наступне, що відсоткове відношення результатів нам показує, за всіма шкалами респонденти мають в основному середні показники. Що стосується стосунків з батьком, найменше набрав високий рівень. Це свідчить про те, що процес психологічної сепарації від батька проходить повільніше. Лише незначна кількість опитаних не залежить від батька в своїх планах, емоціях, думках, поведінці. З отриманих результатів видно, що емоційна незалежність та незалежність у ставленнях найбільш вдало проходить процес сепарації. Натомість, функціональна незалежність найменш продуктивно, тому що з високим рівнем дуже мало опитаних, а з низьким взагалі третина. Потрібно в подальшому дуже сильну увагу звернути саме на процес перебігу психологічної сепарації від батька.

Методика самооцінки емоційного стану Уессмана-Рікса дозволила нам оцінити емоційний стан кожного досліджуваного за 4 шкалами, а також і загальний показник емоційного стану опитаних. Судячи з відсоткового відношення маємо наступне: опитуваних з низькими показниками емоційного стану найменше, що не може не тішити. Найбільша кількість

досліджуваних з середнім рівнем вираження. Досить високий показник респондентів з високим рівнем вираженості. Зокрема, показники шкал «Спокій – тривожність» та «Впевненість в собі – почуття безпорадності» мають найбільший відсоток високого рівня вираження: 41% та 61% відповідно. Важливим знову ж таки є той момент, що високий рівень загального показника емоційного стану також мають найбільше досліджуваних – 47% всім опитаних.

Наступний опитувальник дитяче-батьківських емоційних взаємовідносин (ОДБЕВ) Є.І. Захарової спрямований на дослідження особливостей стосунків між батьками та дітьми. Цей опитувальник призначений для батьків. Виходячи з отриманих результатів маємо, що емоційні взаємовідносини між батьками і дітьми знаходяться на досить непоганому рівні. В загальному показники вищі критеріальних. Тим не менше, є шкали за якими потрібно спостерігати в подальшому і спрямовувати свої сили на роботу з ними. Згідно відсоткового розподілу практично всі шкали мають перевагу і результати вище критеріального в більшості досліджуваних. Тим не менше, є шкали які мають досить високий відсоток опитаних з результатами нижче критеріального. Зокрема, емпатія або ж здатність до співпереживання у більшості діагностованих батьків має показники нижче критеріального і становить 56% від всіх респондентів. Тому надалі потрібно особливу увагу звернути саме на цей показник.

Згідно методики у тому випадку, якщо в конкретній діаді показник приймає значення нижче критеріального, ми можемо зробити висновок про дефіцитарність відповідної характеристики емоційної сторони взаємодії. Батькам потрібно краще навчитися співпереживати своїм дітям і розуміти ситуації в які вони потрапляють та які емоції переживають в ті моменти. Саме емоційна підтримка в той момент важлива складова хороших взаємовідносин між батьками і дітьми. Не потрібно відразу сварити дітей, варто спершу зрозуміти їх емоційний стан.

Методика «Стратегії сімейного виховання» С.С. Степанова в модифікації І.І. Махоніної також призначена для батьків. В даному випадку видно, що всі стилі виховання проявляються на низькому рівні в кожного опитуваного. Середній рівень прояву є лише в авторитетного стилю – 33% прояву і 4% отримав ліберальний стиль. Що стосується високого рівня прояву, то він виражений лише в авторитетному стилю – 48% прояву. Інші стилі не проявляються так високо.

Натомість досить високі показники мають стилі виховання в ситуації жодного вибору, тобто тоді, коли даний стиль не проявився жодним чином в опитуваних. Найбільший показник тут отримав індиферентний стиль – 58% респондентів. Саме він практично жодним чином не проявився у діагностованих. Даний стиль виховання проявляється в наступному: проблеми виховання є для батьків першорядними. Свої проблеми дитині переважно доводиться вирішувати самостійно. Цей стиль характеризується низьким рівнем вимогливості й чуйності. Він притаманний батькам, які занадто зайняті власними проблемами і не можуть задовольнити мінімальні потреби дітей.

Звідси отримаємо такий висновок, що найбільше у сім'ях досліджуваних проявився авторитетний, тобто демократичний стиль виховання, а найменш притаманний індиферентний стиль. Це свідчить про те, що батьки все таки дослухаються до проблем дітей і не зациклюються на власних потребах. Їм важливий стан їхньої дитини, а також вони довіряють своїм дітям і дають їм можливість самостійного вибору та прийняття рішень, що слугує нормальному розвитку майбутньої особистості.

Для перевірки взаємозв'язку між досліджуваними явищами було здійснено кореляційний аналіз. Отже, кореляційний аналіз допоміг нам встановити зв'язок між досліджуваними явищами, а саме, між психоемоційними станами особистості дитини та їх батьків, які впливають на перебіг успішної чи неспішної сепарації. Було встановлено, що всі ці явища пов'язані між собою та мають вплив одне на одне. Зокрема, стосунки з

мамою та батьком мають вплив на самооцінку емоційного стану, на емоційні взаємовідносини дітей з батьками, а також на стратегії виховання в сім'ї. І навпаки, інші явища є фактором впливу на стосунки досліджуваних з матір'ю і батьком. Результати в основному показали, що між всіма цими явищами є взаємозв'язок і емоційна сфера дуже сильно впливає на перебіг успішної чи неуспішної сепарації. Наприклад, діагностовані, які здатні планувати та реалізовувати власні справи без материнської допомоги, характеризуються тим, що їхні батьки добре уявляють, якою має вирости дитина, і докладають до цього максимум зусиль. У своїх вимогах вони, мабуть, дуже категоричні та непоступливі. Не дивно, що дитині подекуди незатишно під суворим батьківським контролем. Батьки з таким стилем виховання обмежують самостійність дитини, не вважають за потрібне якось обґрунтувати свої вимоги, супроводжуючи їх жорстким контролем, суворими заборонами, доганами та фізичними покараннями. Тому дитина і прагне якнайшвидше стати функціонально незалежною в стосунках з батьками, зокрема, з матір'ю. Це досить важливий момент під час вивчення психоемоційних станів особистості в умовах сепарації.

Також, чим вищий рівень енергійності в діагностованих, тим більше приємних почуттів виникає у батьків під час їх взаємодії з дитиною. І навпаки, чим вищий рівень втоми у респондентів, тим менше почуттів у батьків виникає під час взаємодії з дитиною. Досить важливий показник успішного чи неуспішного процесу сепарації. Випробувані, які оцінюють себе як: сором'язливі, боязкі, нерішучі, несміливі, пригнічені, задавлені, характеризуються тим, що їхні батьки менше прагнуть до тілесного контакту, що досить суттєво впливає на успішний перебіг процесу сепарації.

Отже, досліджувані, які більш емоційно адаптовані до навколишнього середовища або ситуації характеризуються тим, що їх батьки усвідомлюють свою важливу роль у становленні дитини, але й за нею самою визнають право на саморозвиток. Цей фактор значно впливає на перебіг успішної сепарації дитини від батьків і батьків від дитини. Це лише невелика частина того

взаємозв'язку, який ми виявили, але він дуже сильно показав нам результати нашого дослідження.

На основі отриманих теоретичних знань та емпіричних даних, ми мали змогу сформувавши і підготувати корекційну програму для регуляції психоемоційних станів особистості в умовах сепарації. Вона допоможе батькам впоратися із спілкуванням зі своїми дітьми в умовах сепарації. Також програма-тренінг допоможе налагодити емоційні взаємовідносини батьків та дітей і спрямована на успішний перебіг сепараційного процесу.

На основі всієї цієї інформації ми також сформували рекомендації для батьків і для дітей для того, щоб процес сепарації пройшов успішно. Наші досліджувані якраз проходять завершальний етап сепарації протягом свого життя – фінансове та побутове відокремлення у 18-21 рік. В цей період дитина стає сформованою особистістю з власними переконаннями, цінностями та життєвим досвідом. Окреме проживання від батьків, власний дохід, здорові та гармонійні стосунки з партнером – це якраз і стає результатом усіх вдало пройдених етапів сепараційного процесу, коли дитина переймає від суспільства всі важливі речі. Якщо все проходить достатньо добре, бажання відокремитися, сепаруватися виникає саме собою. Якщо не виникає таке бажання в дитини, то значить дитина ще не відчуває себе самостійною, відчуває що ще не готова до самостійного життя, що ще недостатньо зріла.

Отже, важливо знати, що кожний вік сепарації від батьків має велике значення. На будь-якому етапі не можна лякати дитину страшилками «світового масштабу», що без допомоги батьків дитина не зможе вирішити свої проблеми. Таке перебільшення зовнішньої небезпеки – це гарантія, що дитина буде рости «повільно», дорослішання сповільниться і відповідно емоційні взаємовідносини і сепараційний процес не буде протікати успішно.

Досліджувані явища потребують подальшого втручання не лише психолога, але й педагогів, вчителів та батьків. Ці проблеми є глобально-

соціальними, тому результати даного дослідження обов'язково значущі в практичному застосуванні.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо у проведенні корекційних програм, різного роду тренінгів для побудови хороших емоційних взаємостосунків між батьками та дітьми в умовах сепарації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д., Павелків Р.В. Оволодіння емоційними переживаннями і виховання особистості. Збірник матеріалів міжнародного симпозіуму. 2000. С. 99–102.
2. Будницька О.А. Індивідуально-особистісні детермінанти емоційних переживань у психотравмуючій ситуації: автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2001. 17 с.
3. Варій М.Й. Психологія особистості: *навчальний посібник*. Київ : Центр навчальної літератури, 2008. 592 с.
4. Варій М.Й. Загальна психологія. К.: «Центр навчальної літератури», 2009. 1008 с.
5. Дмитріюк Н.С. Вплив емоцій на формування та становлення особистості. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2010. №8. С. 261–271.
6. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
7. Кириленко Т.С. Чуттєво-емоційні виміри вчинковості. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософськопсихологічні студії / За заг. ред.. В.О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. 360 с.
8. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості: навч. Посібник. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
9. Клименко В.В. Психофізіологічні механізми праксису людини: *монографія*. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2013. 640 с.
10. Корольчук М.С., Крайнюк М.В., Косенко А.Ф., Кочергина Т.І. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я : *навчальний посібник*. Заг. ред. М.С. Корольчука. Київ : Фірма «ІНКОС, 2002. 272 с.
11. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: *монографія*. Київ: Міленіум, 2004. 265 с.

12. Кокун О.М. Психофізіологічні закономірності життєстійкості фахівців соціономічних професій: *монографія*. Київ – Львів: Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 236 с.
13. Кузікова С.Б. Життєстійкість як адаптаційний ресурс особистості. *Психологічні координати розвитку особистості : реалії і перспективи : збірник наук. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (27-28 квітня 2020 р., м. Полтава)*. Полтава, 2020. С. 71–73.
14. Кузнецов М.А. Чувство, установка и эмоциональная память. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, № 981. Харків, 2011. С. 120–124.
15. Кузнецов М.А., Грицук О.В. Емоційне вигорання вчителів: основні закономірності динаміки. Харків : ХНПУ, 2011. 206 с.
16. Кузнецов М.А., Бабарикіна І.В. Шкільні страхи: Види, умови прояву та шляхи подолання. Харків : ХНПУ, 2012. 227 с.
17. Кузнецов М.А., Шаповалова В.С. Виды студенческих страхов и особенности их динамики. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Психологія. Випуск 49. Харків : ХНПУ, 2014. С. 58–68.
18. Кузнецов М.А., Фоменко К.І., Кузнецов М.А. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.
19. Кузнецов О.І. Особистісні фактори динаміки психічних станів студентів в умовах успішної та неуспішної навчальної діяльності: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07; Харківський нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. Харків, 2015. 20 с.
20. Кузнецов М.А., Козуб Я.В. Емоційне ставлення студентів до навчання. Монографія. Харків: Діса плюс, 2017. 284 с. ISBN 978-617-7384-57-0
21. Лазуренко О.О. Проблема емоційності в психології. *Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ, 2004. Т. VI, вип. 4. С. 170–176.

22. Максименко С.Д., Зливков В.Л., Кузікова С.Б. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : *монографія*. Суми: Вид-во Сум. ДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. 430 с.
23. Максименко С.Д. Генезис существования личности. Київ : Изд-во ООО «КММ», 2006. 240 с.
24. Максименко С.Д., Коваль І.А., Максименко К.С., Папуча М.В. Медична психологія. Підручник. / За ред. акад. С.Д. Максименка. Вінниця: Нова Книга, 2008. 520 с.
25. Олефір В.О. Інтелектуально-особистісний потенціал саморегуляції суб'єкта діяльності. Харків : УПА, 2015. 256 с.
26. Петрова А.С. Особливості психокорекції соціальних страхів у студентів: автореф. дис. ...канд. психол. наук: 19.00.07; Київський нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ, 2015. 21 с.
27. Резнікова О.А. Адаптаційна трансформація психологічного захисту особистості студента: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Харків, 2010. 229 с.
28. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Издательство Питер, 2002. 720 с.
29. Изард К.Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург : Издательство Питер, 2011. 461 с.
30. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології: навч. посіб. Ін-т педагогіки і психології профес. освіти АПН України. Київ, 2006. 529 с.
31. Роменець В.А. Вчинок і постання канонічної психології. Людина. Суб'єкт. Вчинок. Філософсько- психологічні студії / за заг. ред. В.О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. С. 11–36.
32. Фоменко К.І. Психологія успіху: *навч.-метод.посібник*. Харків : Вид-во «Діса плюс», 2015. 274 с.
33. Фрейд З. Торможение, симптом и тревога. Истерия и страх. Москва : ООО «Фирма СТД», 2006. С. 227–308.

34. Циганчук Т.В. Динаміка переживання стресів студентами вищих навчальних закладів: автореф. дис ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2011. 20 с.
35. Чебикін О.Я. Теорія і методика емоційної регуляції навчальної діяльності. Одеса: Астро-Принт, 1999. 157 с.
36. Шаповалова В.С. Психологічні особливості страхів у навчально-пізнавальній діяльності студентів: дис. ...канд.. психол. наук: 19.00.07. Харків, 2015. 276 с.
37. Шевченко Н.Ф. Вплив смислової настанови на характер переживання негативних психічних станів. *Вісник харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Сер. Психологія: Зб. наук. праць. Харків : ХНУ, 2011. № 981. С. 208–213.
38. Шевченко Н.Ф. Розвиток емоційно-вольової саморегуляції студентів в умовах вищого навчального закладу. *Педагогічні науки: теорія історія, інноваційні технології*. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010, №3(1). С. 270–280.
39. Шейко А.О. Особливості прояву психічної стійкості особистості в юнацькому віці при подоланні критичних ситуацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук, спеціальність 10.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Харків, 2014. 20 с
40. Штепа О.С. Пропріум зрілої особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. №2. С. 26-35.
41. Юрченко В.М. Психічні стани людини: системний опис: *Монографія*. Рівне, 2006. 574 с.
42. Ryan R., Deci E. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*. 2000. V. 55. P. 68–78.
43. Steel P. The Nature of Procrastination: A Meta-Analytic and Theoretical Review of Quintessential Self-Regulatory Failure. *Psychological Bulletin*. 2007. Vol. 133.№1. P. 65–94.

44. Mandell B., Pherwani S. Relationship between emotional intelligence and transformational leadership style: a gender comparison. *Journal of Business and Psychology*. 2003. Vol. 17, No 3. P. 387–404. URL: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1022816409059>
45. Mykhalchuk N., Pelekh Yu., Kharchenko Ye., Ivashkevych Ed., Zukow W., Ivashkevych Er., Yatsjuryk A. Suicidal behavior as a result of maladjustment of servicemen to the conditions of military service in Ukraine. *European Journal of Clinical and Experimental Medicine*. 2023. Vol. 21, No 1. P. 90–107. DOI: 10.15584/ejcem.2023.1.12.
46. Murphy N.A., Hall J.A., Hall C.R. Accurate intelligence assessments in social interaction: Mediators and gender effects. *Journal of Personality*. 2003. Vol. 71, No 3, June. P. 465–493. DOI: 10.1111/1467-6494.7103008_
47. Onufrieva L., Chaikovska O., Kobets O., Pavelkiv R., Melnychuk T. Social Intelligence as a Factor of Volunteer Activities by Future Medical Workers. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. Vol. 9, No 1. P. 84–95. URL: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i1.2536>.
48. Peseschkian N. Mit Diabeteskomm'ich klar: Zurück zum inneren Gleichgewicht mit Positiver Psychotherapie. Germany; Stuttgart: TRIAS Verlag im Georg Thieme Verlag, 2003. 132 s. URL: <https://www.reichl-verlag.com/naturheilkunde>.
49. PTSD: National Center for PTSD. 2022. URL: <http://www.ptsd.va.gov/public/PTSD-overview/basics/how-common-is-ptsd.asp>.
50. Pierson P.B., Hamilton A., Pepper M., Root M. Stress Hardiness and Lawyers. *Journal of the Legal Profession*. 2018. Vol. 42. Available at: <https://ssrn.com/abstract=3120491>
51. Serdiuk L., Otenko S. The Ukrainian-language adaptation for the wiesbaden inventory for positive psychotherapy and family therapy (WIPPF). *The global psychotherapis*. 2021. Vol. 1, No 1. P. 11–14. doi: <https://doi.org/10.52982/lkj135>

52. Tabachnikov S., Mishyiev V., Kharchenko Ye., Osukhovskaya E., Mykhalchuk N., Zdoryk I., Komplienko I., Salden V. Early diagnostics of mental and behavioral disorders of children and adolescents who use psychoactive substances. *Психиатрия, психотерапия и клиническая психология*. 2021. Вып. 12(1). С. 64–76. DOI: 10.34883/PI.2021.12.1.006
53. Tabachnikov S., Mishyiev V., Drevitskaya O., Kharchenko Ye., Osukhovskaya E., Mykhalchuk N., Salden V., Aymedov C. Characteristics of Clinical Symptoms in Psychotic Disorders of Combatants. *Психиатрия, психотерапия и клиническая психология*. 2021. Вып. 12(2). С. 220–230. DOI: 10.34883/PI.2021.12.2.003